

УДК 930.253:314,743«16/18»

Анна Гедьо

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРЕКІВ НІЖИНА У XVIII — НА ПОЧАТКУ XIX СТ.: АНАЛІЗ ПРИВАТНОПРАВОВИХ АКТІВ

У статті на прикладі матеріалів, які зберігаються в українських та російських архівосховищах, подається характеристика приватноправових актів з історії ніжинської грецької громади, аналізуються елементи, що становили форму даних документів у XVIII–XIX ст., формулюється призначення цих документів та зазначаються правові відносини між контрагентами.

Ключові слова: приватноправові акти, ніжинська грецька громада, архів, правовий статус.

Розширення джерельної бази досліджень шляхом введення до наукового обігу нових документів та матеріалів, а також вивчення їхнього інформаційного потенціалу залишається одним з перспективних напрямків розвитку вітчизняної історичної науки. Всебічне відтворення багатогранного та насиченого подіями історичного буття греків на теренах України можливе лише за умови виявлення і критичного опрацювання усєї сукупності джерел.

Історія перебування та створення громади греків у Ніжині веде свій початок від середини XVII ст. Спочатку грецькі купці приїжджали в Україну на певний час, а з середини 70-х років XVII ст. почали оселятися. Греки обрали місцем поселення Ніжин не випадково — він був одним із великих міст України і завдяки вдалому географічному розташуванню відігравав роль важливого торговельного центру.

Фундаментальною працею з історії ніжинського грецького братства є дослідження М. Плохинського «Иноземцы в Старой Малороссии»¹, в якій автор розглядає історію поселення та життя греків, циган, грузинів, німців, вірменів в Україні, найбільше уваги приділяючи саме грекам.

Особливе місце в історіографії ніжинської грецької громади займають студії

К. Харламповича². Автор простежив історію грецької громади з 1675 р., зіставляючи факти, вже викладені в науковій літературі, з фактами зі справ архіву ніжинської грецької громади. На жаль, у 1929 р. було надруковано тільки перший нарис. І лише нещодавно творча спадщина академіка знов привернула увагу дослідників: у 1999 р. був надрукований п'ятий нарис праці К. Харламповича³, а у 2001 р. — другий⁴.

Серед провідних джерелознавчих студій з історії ніжинських греків слід згадати роботи Г. Швидько⁵, в яких здійснено аналіз опублікованих джерел, а також архівних матеріалів, які зберігаються в архівосховищах Росії та України.

² Харлампович К. Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.) // Записки Історико-філологічного відділу УАН. — К., 1929. — № 24. — С. 109–205.

³ Харлампович К. До історії національних меншостей в Україні. Грецькі колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.). Нарис V: Ніжинські греки й торгівля // Записки Історико-філологічного товариства ім. А. Білецького. — К., 1999. — Вип. III. — С. 87–158.

⁴ Харлампович К. Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.). Нарис 2: Національний склад, професійна розбивка, статистичні дані // Греки в Ніжині. — К., 2001. — С. 51–68.

⁵ Швидько А.К. Анализ источников по социально-экономической истории Левобережной Украины (вторая пол. XVII — первая пол. XVIII в.). — Д., 1981. — 107 с.; Швидько А.К. Анализ публикаций источников по истории греческой нежинской колонии // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории. — Д., 1990. — С. 64–75.

¹ Плохинский М.М. Иноземцы в Старой Малороссии // Труды XII Археологического съезда в Харькове 1902 г. — М., 1905. — Т. 2. — С. 175–409.

Дослідниця слушно зауважує, що документи, які відкладалися в процесі життя і діяльності грецької ніжинської колонії, до сьогодні здебільшого не введені до наукового обігу.

Вагомий внесок у вивчення історіографічної та джерелознавчої традиції ніжинської грецької громади зробив Є. Чернухін⁶, який дослідив низку неопублікованих та маловідомих праць вітчизняних і зарубіжних істориків.

Метою даної розвідки є виявлення інформаційного потенціалу приватноправових актів з історії ніжинської грецької громади XVIII–XIX ст., які зберігаються в державних архівах України та Росії.

Досить представницьким комплексом джерел з історії ніжинської грецької громади є приватноправові акти, які в основному виконували засвідчувальну функцію. Це паспорти, білети, атестати, свідоцтва, оголошення, доручення, заповіти. У фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (ЦДІАК України) та Держархіву Чернігівської області збереглося багато копій паспортів, які надавав Ніжинський грецький магістрат своїм підлеглим. У документі вказувалася причина виїзду особи, яка отримувала *паспорт*: «Предъявитель сего грек житель нежинской Афанасий Павлов сын Элефтериани с служителем его греком Константином Христофоровым выездует с Нежина в разные российской империи города и места по купеческой своей надобности, которые в следовании туда и обратно в Нежин благоволено было по силе Ее императорского величества указов учинить свободный без задержания пропуск, для чего сей пашпорт в благополучном городе Нежине из греческого нежинского магистрата ему, Элефтериану, дан»⁷. Обов'язково зазначався термін, на який видавався паспорт.

Іншим видом засвідчувальних актів були *білети*. Це підтверджуючі документи, які або виконували функції паспортів, або видавалися Ніжинським грецьким магістратом грекам, які висловили бажання займатись торгівлею, мати земельну власність та сплатили певні податки. В останньому випадку документ містив перелік товарів, на які було отримано право торгівлі. У фонді Ніжинського грецького магістрату (Ф. 101) Держархіву Чернігівської області збереглися справи, в яких йшлося про білети Зберігальної казни⁸ і на право проживання⁹.

Видачу білетів Ніжинський грецький магістрат здійснював на підставі височайше затвердженого

«Положения о пошлинах на право торговли и других промыслов». Згідно з ним: «лица, взявшие купеческие или промысловые свидетельства, имеют право содержать неограниченное число торговых и промышленных заведений, со взятием лишь на каждое особого билета, если оно законом не изъято от билетного сбора (ст. 10 и 27). Во всяком случае лицо, получающее купеческое свидетельство, обязано взять вместе с оным по крайней мере один билет на торговое или промышленное заведение»¹⁰.

Свідоцтва виконували функцію паспортів, які засвідчували особу. Такі документи ставали необхідними при записі до певної верстви населення міст. Свідоцтво видавалося за участю громади, до якої була приписана особа. Використання цих документів було пов'язане з посиленням контролю за процедурою запису до міст у зв'язку з поширенням серед їх мешканців незаконної практики перезапису з однієї верстви до іншої з метою уникнення сплати податків.

Свідоцтва, що підтверджували право особи на здійснення торговельних операцій, поновлювалися щорічно. Залежно від місця проживання встановлювалася різна сума платні за право отримання свідоцтва. За процедурою отримання та терміном дії свідоцтва були подібні до білетів.

Поширеними у греків Ніжина були оголошення, які щорічно складали всі представники купецтва, інколи за допомогою Ніжинського грецького магістрату, згідно з урядовими постановами про гільдійський устрій. У документі подавалася детальна характеристика особи, членів її родини та підтверджувалася сплата необхідних податків.

Доручення видавали купці своїм довіреним особам, але фактично другим контрагентом цього акта виступав Ніжинський грецький магістрат, який складав цей засвідчувальний документ. У документі чітко визначалися права, якими наділялася довірена особа та відповідальність за її дії¹¹. Доручення набувало чинності у разі засвідчення його печаткою Ніжинського грецького магістрату.

Атестати видавалися в разі прийняття російського підданства¹², вступу до ніжинської грецької громади¹³, підтвердження грецького походження¹⁴ секретарям грецького магістрату про їхню службу¹⁵.

Серед документів грецького магістрату збереглися так звані «аттестаты о состоятельности»¹⁶

⁶ Чернухін Є.К. Грецьке ніжинське братство: історіографія та джерела. — К. : Інститут історії України НАН України, 1998. — 98 с.

⁷ Держархів Чернігівської області. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1148. — Арк. 1.

⁸ Там само. — Спр. 3266, 3203, 3186.

⁹ Там само. — Спр. 1158.

¹⁰ Там само. — Спр. 1158. — Арк. 17.

¹¹ Там само. — Спр. 1078, 1129, 1178, 2306.

¹² Там само. — Спр. 1080, 1086, 1141, 1142, 1176.

¹³ Там само. — Спр. 672, 944, 2757.

¹⁴ Там само. — Спр. 1104, 1120, 1141, 1142, 1151.

¹⁵ Там само. — Спр. 1104, 1122.

¹⁶ Там само. — Спр. 1238, 2639, 2712.

та «аттестат на вексель до 10 000 рублів»¹⁷. Ця категорія аттестатів і прохання про їх видачу містять відомості про грошові суми і дають певне уявлення про торговельну спроможність грецьких купців. Аттестат давав право на продаж нерухомого майна.

Засвідчувальну функцію виконували також *купчі*, значна кількість яких збереглася у фонді Ніжинського магістрату Держархіву Чернігівської області. У 1727 р. з Правлячого Сенату був направлений в Ніжинську полкову канцелярію і ніжинське грецьке братство указ імператриці з вимогою надати інформацію про кількість власників землі і кількість викуплених селян у російських поміщиків. Указом передбачалося через нарочного скласти список іноземців, які купували у російських поміщиків селян.

Грецький магістрат на підставі купчих склав 16 червня 1750 р. відомість про куплених греками у російських поміщиків селян. За цією відомістю зазначалося, що 26 липня 1735 р. Самуїл Пелапоносов купив у Семена Долініна у с. Бакуніні Коломенського повіту двох селян, а 2 травня 1735 р. в с. Фастові у сержанта Курінського полку Миколи Єсипова п'ять селян¹⁸. Дмитро Параскевін 17 березня 1727 р. придбав у службовця Державної колегії іноземних справ Кузьми Кирилова чотирьох кріпаків, а у 1729 і 1735 рр. ще сімох кріпаків і дворових людей¹⁹.

Серед документів фонду Ніжинського грецького магістрату збереглося багато «*верющих писем*», які були одним з різновидів приватно-правових актів XVIII ст. Їх оформляли в домашніх умовах, а потім засвідчували в Ніжинському грецькому магістраті. Зміст «верющего письма» при цьому вносили до спеціальної книги. Тому маємо цілу купу щорічних справ під назвою «Книга копій обов'язательств, верющих писем и других бумаг».

У «верющих письмах» греків, як правило, не вказувалося, який товар і в якому місті продаватиме і купуватиме довірена особа, але ці документи дають змогу з'ясувати характер і розмах діяльності того чи іншого купця, коло його агентів.

Необхідно зазначити, що «верющие письма» вирізняються лаконізмом, відсутністю деталей. У них не йшлося ані про грошові суми, якими оперували грецькі купці, ані про види і кількість товарів, купівлю і продаж яких вони довіряли своїм довіреним особам. Однак, незважаючи на лаконізм, вони містять цікаві деталі, які можна використовувати при вивченні біографій і підприємницької діяльності грецьких купців²⁰.

Цікавим джерелом інформації є *заповіти* — приватноправові акти, які висловлювали останню волю людини, як правило, щодо розподілу майна між близькими родичами.

Заповіти — це невичерпне джерело відомостей про повсякденне людське життя. Їх аналіз дає змогу отримати відомості щодо побуту, економічного стану, складу сім'ї та інші цінні й цікаві факти. Часто заповіт ставав важливим доказом, який впливав на хід судових процесів та суперечок між спадкоємцями, а також справ стосовно поділу майна, підтвердження прав на маєтки, сплати боргів тощо. Сьогодні у фонді Ніжинського грецького магістрату Держархіву Чернігівської області зберігається 92 справи, пов'язані з духовними заповітами.

Як правило, заповіт починався з духівниці, в якій автор зазначав, де він хоче знайти останній спочинок, скільки грошей виділити на похорон, на службу Божу за упокій душі, а також на різноманітні пожертви на храм, убогим, хворим та калікам.

Після духівниці йшлося про розподіл майна серед дітей та близьких родичів (якщо вони були). Тут вказувалося, хто, скільки і що отримав, а тим, хто ще не отримав своєї частки, вона виділялась з майна померлого. Так, окрім сухих даних про матеріальний стан сім'ї, інколи отримуємо цікаві відомості про життя родини, стосунки між її членами, їх побут і повсякденне життя.

За переліком майна у заповіті можна визначити рівень добробуту ніжинських греків. Так, Іван Кліца детально перераховував, скільки він витратив на утримання своїх дітей. З його ж заповіту дізнаємося, що у нього їх було семеро: шість синів і донька. Розпоряджатися всім майном заповідач дозволяв своїй другій законній дружині Анастасії Федорівні²¹. Фактично цей заповіт — маленька хроніка життя однієї родини, де коротко і дещо фрагментарно автор розповів про долю своїх дітей і дружини, про свої повсякденні клопоти, турботи і переживання. Це опис живою мовою побуту людей тієї епохи, який, хоч і приблизно, але передає атмосферу того часу.

Заповіт Апостола Ксіді є також важливим джерелом вивчення соціально-побутових відносин. З тексту заповіту можна припустити, що Апостол Ксіді був вдівцем і не мав прямих спадкоємців, тому своє майно він заповів своєму брату Стерію Ксіді та племінникам. Значну частину свого капіталу він заповів грецьким церквам — 300 руб., для роздачі найбіднішим грецьким родинам — 200 руб., на придане двом бідним дівчатам з грецьких родин — 2400 руб. 74 коп.²²

У випадках, коли майно померлого грека було значним та передавалося у спадок малолітнім

¹⁷ Там само. — Спр. 2594.

¹⁸ Там само. — Спр. 5. — Арк. 17.

¹⁹ Там само. — Арк. 17 зв.

²⁰ Там само. — Спр. 2695.

²¹ Там само. — Спр. 2695. — Арк. 30 зв.

²² Там само. — Спр. 4123. — Арк. 21–21 зв.

дітям або душевно хворим, для контролю за витратою коштів Ніжинський грецький магістрат призначав опікуна, як це було у справі про призначення опікуном над майном дітей померлої дружини ніжинського громадянина Косіора Сорокіна грека Гаджиева²³.

Дуже часто в своїх заповітах греки залишали гроші бідним членам грецької громади, чим суттєво їх підтримували. Прикладом цього є архівна справа 1799 р., в якій йшлося про духовний заповіт Івана Кір'янова і відшкодування сиротам грошей, які повинні були зберігатися в грецькому магістраті²⁴. Вдовам та сиротам заповідала 200 руб. Олена Гуляєва²⁵, 600 руб. сріблом — Павло Паскалі²⁶.

Заповіт міг змінюватися кілька разів впродовж життя, відображаючи зміни обставин буття, ставлення до світу та оточуючих. Так, ніжинський грек Іван Самарджи змінював зміст свого заповіту тричі. Зберігся лише третій, який доповнює два попередніх і датується 1827 р.²⁷ Духовні заповіти обов'язково затверджувалися Ніжинським грецьким магістратом, свідченням чого є значна кількість справ у фонді Держархіву Чернігівської області під назвою: «Рапорты и прошения о подтверждении духовных завещаний».

Часто заповіти були причиною чисельних судових позовів. Прикладом цього є справа 1788 р.²⁸ Суть цієї справи полягала в тому, що ніжинський грек Костянтин Сталевський у своєму заповіті все своє майно заповідав дружині, двом синам та незаміжній доньці. Після смерті батька старший син Юрій взяв у борг 230 руб. на два місяці і обіцяв «на греческом диалекте данным от себя» повернути борг з процентами по 1 коп. на місяць з рубля. Однак борг своєчасно не був повернутий, і тоді кредитор Костянтин Бездона звернувся до Ніжинського грецького магістрату з проханням зобов'язати Юрія Сталевського повернути борг. Магістрат в цій справі виніс таке рішення: якщо боржник не поверне гроші до Різдва 1787 р., то за борги забрати будинок. Сталевський на суді зазначив, що, згідно із заповітом його батька, будинок належить не йому, а родині. Тоді магістрат виніс рішення, що будинок не можна віддати за борги, тому що він має багато власників. На 12 березня 1787 р. борг з відсотками склав вже 372 руб. 66 коп. І магістрат виніс рішення взяти боржника під варту. Тільки втручання і допомога родини допомогла Юрію Сталевському уникнути карної відповідальності²⁹.

Заповіти обов'язково мали підпис заповідача або, у випадках тяжкої хвороби, його духовного отця: «Сие завещание мое от жены и детей моих да будет соблюдено во всем свято и нерушимо. Составлено оное мною по доброй воле моей в городе Нежине 1821 года марта 8 дня. — к которому при упрощенных мною свидетелях подписуюсь. Нежинский грек Иван Анастасьев Клица но за слабостью по словесному и рукоданному прошению подписал я духовный его отец нежинских греческих церквей иеромонах Григорий Сихни»³⁰.

Загалом заповіт є цінним джерелом насамперед для вивчення побуту та умов життя греків. За описом майна, який є у заповітах, хоч і приблизно, можна реконструювати і уявити, як облаштовувались приміщення всередині, які меблі використовувались, який одяг носили люди. Заповіти містять цікаву інформацію щодо того, які тканини користувалися попитом, а також про риси, звичаї та уподобання людей того часу.

Пропозиції, або прохання, склалися у формі подання. Їхній початковий протокол включав інтитуляцію та інскрипцію; основний протокол — нарацію, диспозицію, яка обов'язково містила ввідну формулу «пропоную», та зобов'язання про повідомлення щодо виконання указу. Заключний протокол вмщував підпис автора, канцелярський номер та дату складання. Формуляр пропозиції не був усталеним. Допускалося переміщення клаузул, наприклад короборація та датум могли переноситися до початкового протоколу, а сигнатура могла мати вигляд скороченого або розгорнутого підпису.

Чолобитні, як правило, супроводжувалися пред'явленням копій універсалів і грамот, виданих містам попередниками верховного правителя (антецессорами), на окремі привілеї. У зв'язку з цим у багатьох гетьманських універсалах та жалуваних грамотах російських царів згадувалися чолобитні греків: «учтивые купцы Греческие, обывающие Нежинские, прибывши до нас, презентовали Нам при сунилеце своей именем всего своего братства поданной, просили нас чрез тую поданную свою суплеку, абысмо и мы оный Архипастырский и Антецессора нашего покрепостные листы рейментарским нашим утвердили універсалом»³¹, «по супличному прошению от ктитора Церкви Греческой Нежинской з Братством Николая Бошнака Сербина, перед сим к нам поданному»³², «Греческого Нежинского Братства Греки, жители Нежинские и приезжающие Велисар Псалтий стоварыщи

²³ Там само. — Спр. 4090. — Арк. 7.

²⁴ Там само. — Спр. 2523. — Арк. 1–1 зв.

²⁵ Там само. — Спр. 2794. — Арк. 12.

²⁶ Там само. — Спр. 3244. — Арк. 45.

²⁷ Там само. — Спр. 2988. — Арк. 37–48.

²⁸ Там само. — Спр. 115.

²⁹ Там само. — Спр. 115. — Арк. 43–87.

³⁰ Там само. — Спр. 2695. — Арк. 31 зв. – 32.

³¹ Федотов-Чеховской А.А. Акты нежинского греческого братства. — С. 60–62.

³² Оборонний універсал Ніжинського полковника П. Толстого від 8 вересня 1739 р., Глухів // Федотов-Чеховской А.А. Акты нежинского греческого братства. — С. 78.

поданным нам доношением представляли»³³, «Нежинского Греческого братства Депутаты Дук Иванов, Гавриил Синопеус и Юрий Кромида прошением представляют»³⁴, «братства Греческого, поселившегося Черниговскаго наместничества в городе Нежине»³⁵, «города Нежина Греческое общество, в лице депутата своего Евстрата Деларова, принесло Нам всеподданнейше прошение»³⁶.

У фондї 248 «Сенат та його установи» РДАДА зберігається багато чолобитних, договірних статей, повідомлень греків м. Ніжина. При вивченні документів Сенату, що стосуються греків, звертає на себе увагу та обставина, що в першій половині й середині XVIII ст. (на відміну від попереднього часу) практично жодна чолобитна не задовольнялася без попереднього «розшуку», без отримання на запит Правлячого Сенату довідок з Ніжинського грецького та міського магістратів, іноді полкових канцелярій, Генеральної військової канцелярії.

Переважає більшість цих справ відноситься до XVIII ст. Перша чолобитна греків до російських імператорів на надання жалуваної грамоти була подана Петру I на початку 1710 р. В ній греки зазначали, щоб їм, «яко присягаючим в верности Вашему Императорскому Величеству всенижайшим рабам, пред приезжающим на время за купечеством нашею братиею во всяких братских и купеческих порадах преимущество имеют»³⁷.

У зазначеному фондї також зберігається чолобитна греків, датована серпнем 1742 р. Вони зверталися до імператриці зі словами: «Всепресветлейшая Державнейшая Великая государыня императрица Елизавета Петровна самодержица Всероссийская государыня всемилостивейшая. Бьют челом купеческое греческой церкви братство, жители нежинские, и приезжающие торгов ради греки»³⁸. Прохання складалося з п'яти пунктів, які лягли в основу жалуваної грамоти ніжинському грецькому братству від 3 листопада 1742 р. Закінчувалося прохання греків зверненням до імператриці словами, що за надану грамоту: «Мы нижайше со Вседражайшем Вашего августейшества здравии благополучном с победою над враги, государствовании святопочивших, Вашего Величества родителей со упокоении, до конца жизни нашей непрестанно бога молят. Всемилоостивейшая государыня, просим Вашего

³³ Універсал К. Разумовського від 28 серпня 1751 р., Глухів // Федотов-Чеховской А.А. Акты нежинского греческого братства. — С. 80.

³⁴ Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1 (ПСЗ-1). — Т. 20. — № 14247. — С. 49.

³⁵ ПСЗ-1. — Т. 22. — № 16250. — С. 447.

³⁶ ПСЗ-1. — Т. 24. — № 20094 а. — С. 872.

³⁷ Российский государственный архив древних актов. — Ф. 248. — Оп. 29. — Спр. 1856. — Арк. 203.

³⁸ Там само. — Арк. 199.

Императорского Величества во сем нашем прошении решение учинить»³⁹.

1712–1717 рр. датовані чолобитні ніжинських греків, які зберігаються у фондї «Зносили Росії з Грецією» РДАДА. Звернення до російського царя в чолобитних однотипні: «Державнейший царь, государь милостивейший». Ці чолобитні свідчать про те, що в цей час греки в основному приїжджали до м. Ніжина на певний час: «Желаю я, нижайший раб, поехать для своих потреб в город Нежин да при мне два человека челядников греков. Всемилоостивейший государь, прошу Вашего царского Величества, Великий Государь, дать мне по городам проезжую грамоту как туда едущему, так и назад возвращающегося»⁴⁰.

За часів гетьманування К. Розумовського до Генеральної військової канцелярії надходили чисельні прохання про повторний розгляд справ, в яких брали участь ніжинські греки. Російські та українські купці скаржилися на необ'єктивність судочинства в ніжинському грецькому братстві. У скаргах перш за все зверталася увага на те, що грецькі судді є «собратами» ніжинських греків, тому судочинство здійснюється передусім на користь ніжинських греків. Траплялися випадки, коли самі ніжинські греки в тяжбах між собою також зверталися зі скаргою на власне судочинство до гетьмана К. Розумовського і прохали розглянути справу в Генеральній військовій канцелярії. Свідченням цього є справа 1761 р. фонду Канцелярії гетьмана Розумовського ЦДІАК України, в якій ніжинський грек Євстафій Іванов скаржився на дії суддів в розгляді його справи щодо позики грошей ніжинським грекам Миколі Євстафієву та Миколі Метаксі. У листі наголошувалося, що «за полгода никакое малейшее исполнение в том братстве не учинено, но и подумать о том не хотят»⁴¹. У зв'язку з цим він робив запит, пов'язаний з об'єктивністю вироку, і зазначав, що присутні в ніжинському грецькому братстві «яко ж оные ему Евстафьеву свойственные»⁴² і домагалися справедливого вирішення справи годі їй чекати.

До Генеральної військової канцелярії надходили переважно справи з питань комерції, які були пов'язані з купівлею-продажем, боргами та іншими побутовими питаннями. Так, у 1761 р. на ім'я гетьмана Розумовського надійшла скарга від військового товариша Нечаєва, який звернувся з проханням розглянути в Генеральній військовій канцелярії справу щодо самовільного

³⁹ Там само. — Арк. 200.

⁴⁰ Там само. — Ф. 52. — Оп. 1. — Год 1715. — Спр. 8. — Арк. 1.

⁴¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. — Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 3801. — Арк. 2 зв.

⁴² Там само. — Арк. 2.

захоплення його коней греком Комбурлеєм⁴³. Перший свій позов Нечаєв надіслав до Полкової ніжинської канцелярії, але у зв'язку з тим, що він подався на ніжинського грека, канцелярія відправила його до ніжинського грецького братства, в якому розглядалися позови на ніжинських греків. Незважаючи на численні заклики ніжинського грецького братства бути присутніми для розгляду означеного позову, грек Камбурлей не з'явився. Саме тому Нечаєв звернувся до вищої інстанції — Генеральної військової канцелярії з проханням «учинить высокомиловостивое рассмотрение и определение»⁴⁴.

Прохання та чолобитні ніжинських греків іноді наводилися і у законодавчих актах. Прикладом цього є височайше затверджений доклад Правлячого Сенату від 10 лютого 1775 р. В ньому греки перелічували всі надані їм універсали українських гетьманів та російських імператорів з підтвердженням привілеїв. До свого прохання греки додавали: «чтоб им пред приезжими Греками иметь преимущество; но ныне общество их, как издавна жительствоющие, так и приезжающие Греки, будучи в верности все присяжные, имеют желание быть во всем в равенстве и без всякого различия»⁴⁵.

У зв'язку з коронацією Олександра II 22 травня 1856 р. до імператора звернулися члени ніжинської грецької громади з проханням підтвердити надані їм попередніми імператорами привілеї: «намерены мы поднести Его императорскому Величеству грамоты и привилегии, Всемилостивейше жалованные нежинскому греческому в бозе почивающими Государями императорами, предками нынешнего государя императора, для подтверждения таковых ... и всеподданнейше просить Его императорское величество подтверждения оных»⁴⁶.

Таким чином, залежно від характеру стосунків між контрагентами можна виділити дві підгрупи засвідчувальних актів. Перша — документи, складені Ніжинським грецьким магістратом для іншої установи (органу самоврядування або відомства), зокрема паспорти, білети, атестати, свідоцтва. Друга — акти, складені членами громади для міської установи, а саме: оголошення, довіреності, доручення, заповіти, прохання. Більша частина з них зберігається у фондах ЦДІАК України, РДАДА та Держархіву Чернігівської області. Ці документи мають високі інформативні можливості (хронологічні, територіальні й тематичні) і є ключовим чинником потенціалу джерельної бази досліджень історії ніжинської грецької громади зазначеного періоду.

⁴³ Там само. — Спр. 3373. — Арк. 2.

⁴⁴ Там само. — Арк. 3.

⁴⁵ ПСЗ-1. — Т. 20. — № 14247. — С. 52.

⁴⁶ Держархів Чернігівської області. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 4331. — Арк. 1.

ДЖЕРЕЛА

1. Державний архів Чернігівської області (ДАЧО). — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 672. — 4 арк.
2. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 5. — 21 арк.
3. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 250. — 28 арк.
4. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 3244. — 48 арк.
5. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2794. — 15 арк.
6. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2772. — 5 арк.
7. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 3266. — 7 арк.
8. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2695. — 50 арк.
9. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2695. — 50 арк.
10. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1901. — 33 арк.
11. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1148. — 1 арк.
12. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 4331. — 190 арк.
13. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2594. — 5 арк.
14. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1139.
15. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1080. — 5 арк.
16. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1122. — 3 арк.
17. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1158. — 74 арк.
18. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1078. — 6 арк.
19. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1104. — 6 арк.
20. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 1086. — 9 арк.
21. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2988. — 135 арк.
22. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 4090. — 97 арк.
23. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 4123. — 72 арк.
24. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 115. — 134 арк.
25. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2523. — 87 арк.

26. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 2639. — 15 арк.
27. ДАЧО. — Ф. 101. — Оп. 1. — Спр. 350.
28. Плохинский М.М. Иноземцы в Старой Малороссии / М.М. Плохинский // Труды XII Археологического съезда в Харькове 1902 г. — М., 1905. — Т. 2. — С. 175–409.
29. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1 (ПСЗ-1). — Т. 20. — № 14247. — С. 49–52.
30. ПСЗ-1. — Т. 24. — № 20094 а. — С. 872.
31. ПСЗ-1. — Т. 22. — № 16250. — С. 447.
32. Российский государственный архив древних актов (РГАДА). — Ф. 52. — Оп. 1. — Д. 10. — 3 л.
33. РГАДА. — Ф. 52. — Оп. 1. — Д. 8.
34. РГАДА. — Ф. 52. — Оп. 1. — Д. 6. — 367 л.
35. РГАДА. — Ф. 248. — Оп. 9. — 326 л.
36. Федотов-Чеховской А.А. Акты нежинского братства / А.А. Федотов-Чеховской. — К. : Керер, 1884. — 84 с.
37. Харлампович К. До історії національних меншостей в Україні. Грецькі колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.). Нарис V. Ніжинські греки й торгівля / К. Харлампович // Записки Історико-філологічного товариства ім. А. Білецького. — К., 1999. — Вип. III. — С. 87–158.
38. Харлампович К. Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.) / К. Харлампович // Записки Історико-філологічного відділу УАН. — К., 1929. — № 24. — С. 109–205.
39. Харлампович К. Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.). Нарис 2: Національний склад, професійна розбивка, статистичні дані / К. Харлампович // Греки в Ніжині. — К., 2001. — С. 51–68.
40. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК України). — Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 3373. — 3 арк.
41. ЦДІАК України. — Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 3801. — 4 арк.
42. Чернухін Є.К. Грецьке ніжинське братство: історіографія та джерела / Є.К. Чернухін. — К. : Інститут історії України НАН України, 1998. — 98 с.
43. Швидько А.К. Анализ источников по социально-экономической истории Левобережной Украины (вторая пол. XVII — первая пол. XVIII в.) / А.К. Швидько. — Д., 1981. — 107 с.
44. Швидько А.К. Анализ публикаций источников по истории греческой нежинской колонии / А.К. Швидько // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории. — Д., 1990. — С. 64–75.

REFERENCES

1. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti (dali — DАChO). F. 101, Op. 1, Spr. 672, 4 ark. (in Russian).
2. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 5, 21 ark. (in Russian).
3. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 250, 28 ark. (in Russian).
4. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 3244, 48 ark. (in Russian).
5. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2794, 15 ark. (in Russian).
6. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2772, 5 ark. (in Russian).
7. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 3266, 7 ark. (in Russian).
8. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2695, 50 ark. (in Russian).
9. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2695, 50 ark. (in Russian).
10. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1901, 33 ark. (in Russian).
11. DАChO. F. 101, Op. 1, spr. 1148, 1 ark. (in Russian).
12. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 4331, 190 ark. (in Russian).
13. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2594, 5 ark. (in Russian).
14. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1139 (in Russian).
15. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1080, 5 ark. (in Russian).
16. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1122, 3 ark. (in Russian).
17. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1158, 74 ark. (in Russian).
18. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1078, 6 ark. (in Russian).
19. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1104, 6 ark. (in Russian).
20. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 1086, 9 ark. (in Russian).
21. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2988, 135 ark. (in Russian).
22. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 4090, 97 ark. (in Russian).
23. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 4123, 72 ark. (in Russian).
24. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 115, 134 ark. (in Russian).

25. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2523, 87 ark. (in Russian).
26. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 2639, 15 ark. (in Russian).
27. DАChO. F. 101, Op. 1, Spr. 350 (in Russian).
28. Plokhinskii, M. M. (1905). Inozemtsy v Staroi Malorossii. Trudy XII Arkheologicheskogo siezda v Kharkove 1902 g. M., T. 2, pp. 175–409 (in Russian).
29. Polnoie sobranie zakonov Rossiiskoi imperii. Sobranie 1 (dali — PSZ-1), T. 20, 14247, pp. 49–52 (in Russian).
30. PSZ–1. T. 24, 20094 a, 872 p. (in Russian).
31. PSZ–1. T. 22, 16250, 447 p. (in Russian).
32. Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv drevnikh aktov (dali — RGADA). F. 52, Op. 1, D. 10, 3 l. (in Russian).
33. RGADA. F. 52, Op. 1, D. 8. (in Russian).
34. RGADA, F. 52, Op. 1, D. 6, 367 l. (in Russian).
35. RGADA, F. 248, op. 9, 326 l. (in Russian).
36. Fedotov-Chehovskoi, A. A. (1884). Akty nezhinskogo bratstva. K., Kerer, 84 p. (in Ukrainian).
37. Kharlampovych, K. (1999). Do istorii natsionalnykh menshostei na Ukraini. Hretska kolonii v Nizhyni (XVII–XVIII st.). Narys V. Nizhynski hreky i torhivlia. *Zapysky Istoryko-filolohichnoho tovarystva im. A. Biletskoho*. K., Vyp. III, pp. 87–158 (in Ukrainian).
38. Kharlampovych, K. (1929). Narys z istoriyi hretska kolonii v Nizhyni (XVII–XVIII st.). *Zapysky Istoryko-filolohichnoho viddilu UAN*. K., № 24, pp. 109–205 (in Ukrainian).
39. Kharlampovych, K. (2001). Narys z istorii hretska kolonii v Nizhyni (XVII–XVIII st.). Narys 2. Natsionalnyi sklad, profesiina rozbyvka, statystychni dani. Hreky v Nizhyni. K., pp. 51–68 (in Ukrainian).
40. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi (dali — TsDIAK Ukrainy). F. 269, Op. 1, Spr. 3373, 3 ark.
41. TsDIAK Ukrayiny. F. 269, Op. 1, Spr. 3801, 4 ark.
42. Chernukhin, Ye. K. (1998). Hretske nizhynske bratstvo: istoriohrafia ta dzherela. K., Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 98 p. (in Ukrainian).
43. Shvidko, A. K. (1981). Analiz istochnikov po sotsialno-ekonomicheskoi istorii Levoberezhnoi Ukrainy (vtoraia pol. XVII — pervaia pol. XVIII st.). Dnepropetrovsk, 107 p. (in Ukrainian).
44. Shvydko, A. K. (1990). Analiz publikatsii istochnikov po istorii grecheskoi nezhinskoi kolonii. Issledovaniia po arheografii i istochnikovedeniiu otechestvennoi istorii. Dnepropetrovsk, pp. 64–75 (in Ukrainian).

Anna Gedo

**PECULIARITIES OF THE LEGAL STATUS OF NIZHYN GREEKS IN 17 — 19 CENTURIES:
ANALYSIS OF PRIVATELY LEGAL ACTS**

In the article, private acts on the history of Nizhyn Greek Community are characterized on the base of the analysis of archive materials from Ukrainian and Russian Archives. The elements, which made the form of these documents in the 18th — 19th centuries, are analyzed, the purposes of these documents are formulated and legal relations between the parties have been determined.

It is noted that depending on the nature of the relationship between contractors, two sub-groups of certifying documents can be distinguished. The first is the documents drawn up by the Nizhyn Greek magistrate for another institution (local governments or departments), which included passports, tickets, certificates. The second sub-group is the acts made by members of the community (announcement, commission, commission and will). Most of them are stored in the funds of the Central State Historical Archives of Ukraine and the State Archives of Chernihiv Oblast. The characteristics of these acts are presented, the elements that compiled the form of the given documents and the legal relations between the parties that they entered are analyzed. It is indicated the information they contain, and analyzed the characteristic elements of the structure of such documents

Key words: private acts, Nizhyn Greek Community, archive, social status.

Дата надходження статті до редакції: 10.11.2017.